

UDC 329.71

**THE IMPACT OF INDIAN NATIONAL CONGRESS
ON THE INSTITUTIONALIZATION OF THE INDIAN PARTY SYSTEM
IN 1947–1989**

Olha Morgunyk

PhD Student

Faculty of Philosophy, Department of Political Science

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine

o.vorozhbyt@gmail.com

Indian National Congress (INC) became the country's leading political force after it gained independence in 1947. Its participation in the formation of the party system of India is also decisive. The INC has been virtually a separate party system since the first parliamentary elections (during the British colonial rule) and even in the first decades after independence. That is why the first two decades after the independence are called Congress System in the Indian political science literature. However, both on the eve of independence and after it some political parties began to separate from the INC. They formed the first opposition. Some of these parties were founded much earlier, but they agreed to join forces under the wing of Congress during the liberation struggle. Such separation of various domestic political groups and parties characterizes the process of transforming the INC from a national liberation movement into a political party. In addition, during this period, the organization's internal structure is reformed, various types of membership are tested to encourage as many citizens as possible to become active members.

The article aims to characterize the process of fragmentation of the Indian party system in the first four decades after India gained independence (1947–1989). The study considers the formation of the INC as a mass movement and later a party, examines the problem of membership in the organization, in particular the problem of fake membership, which disturbed the party leadership throughout the entire period of the study. A significant emphasis of the article is placed on those political players who separated from the parent party, the INC, although the experience of parties that did not have a direct connection with the INC is not overlooked. The article also argues that due to the openness of India's first party system, formed around the INC, the country managed to build a democratic culture of change of power, and this influenced the institutionalization of India's party system.

Keywords: Indian National Congress (INC), India, British Raj, party system, political parties

**ВПЛИВ ІНДІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОНГРЕСУ
НА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЮ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ІНДІЇ В 1947–1989 РР.**

О. М. Моргунок

Вступ

З часу проголошення Індією незалежності в 1947 році індійська партійна система стала особливою темою для досліджень як західних, так і власне індійських політологів. Такі відомі фахівці, як А. Лейпхарт, С. Коханек, М. Вейнер, Д. Менор, П. Брасс, К. Джафрело, подружжя Рудольфів, В. Морріс-Джоунс та ін., займалися

© 2022 O. Morgunyk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

дослідженнями партійної системи та окремих політичних партій Індії. Широка база досліджень проведена власне індійськими політологами, серед яких варто виділити Р. Котарі, Т. Пентема, А. Басу, Й. Ядава, С. Палшікара, П. Р. де Соуза, Ш. Кумар, Р. Верму та інших. В Україні поки що є поодинокі дослідження індійської партійної системи чи окремих партій. Зокрема, глибоко історію розвитку Індійського національного конгресу досліджував О. Чувпило. Є статті та дослідження щодо політичних процесів у цій країні О. Борділовської, О. Клименко, А. Кобзаренка. Більш дослідженою тема індійських політичних партій та партійної системи є серед російських науковців, зокрема варто назвати дослідження Н. Шликової, А. Диких, Т. Дев'яткіної, Ф. М. Юрлова, Є. С. Юрлової.

Політичні партії та інші політичні організації вперше з'явилися на території Індії в часи британського колоніального правління. Великою мірою вони й були його продуктом та наслідком, який пізніше переріс в інструмент спротиву колоніалізму. Однак партії не розвиваються і не виникають у вакуумі, вони вписані в історію суспільства; за їхнім розвитком ми можемо простежити і його зміни. Зокрема, британська система дала “каркас” для політичного устрою сучасної Індії [Шкитин 2019, 24] завдяки спершу Акту про управління Індією 1919 року та пізніше Акту про державний лад Індії 1935 року. Згідно з Актом про управління Індією 1919 року законодавча влада Індії була представлена генерал-губернатором і двома палатами – державною радою (верхня) і законодавчими зборами (нижня). Така організація була запроваджена англійцями, зважаючи на досвід історичного розвитку своєї країни, лише з тією відмінністю, що вестмінстерська парламентська система була введена в Індії з урахуванням принципів федералізму – кожна провінція мала свої законодавчі органи, що дістали назву рад, і свій уряд [Шкитин 2019, 224].

Після ухвалення Акта про державний лад Індії 1935 року Індія дістала фактично “протопарламентський” режим на регіональному рівні, де провінціями почали керували уряди, обрані за результатами виборів. Після виборів 1937 року Індійський національний конгрес (ІНК) – основний суспільно-політичний рух в Індії до здобуття незалежності – дістав владу в семи з одинадцяти створених цим актом провінціях. Після здобуття Індією незалежності ІНК як партія фактично монополізував владу в Індії аж до 1967 року, а в центральних штатах – до 1977 року [Jaffrelot 2003, 11]. Британський дослідник В. Морріс-Джоунс та чи не найбільш цитований індійський політолог Р. Котарі фактично одночасно (в середині 1960-х рр.) прийшли до концепції “системи конгресу”, де йдеться про партійну систему Індії від незалежності до того часу. Сам термін “система конгресу” був запропонований Р. Котарі у статті 1964 року [Kothari 1964]. Там він описував індійську партійну систему як систему з домінуванням однієї партії (“що відрізняється від відомих широкому загалу однопартійних систем”). За таких умов конкуренція відбувалася всередині партії. В. Морріс-Джоунс своєю чергою зазначив, що система, “якою керує конгрес”, характеризується відкритістю: 1) нові члени можуть з'являтися, водночас ті, хто хоче припинити членство, вільні це робити; 2) інші партії можуть брати участь у змаганні за владу, для цього немає обмежень; 3) інші партії можуть впливати на політику конгресу, взаємодіючи з різними його фракціями [Morris-Jones 1966, 455].

Р. Котарі ще у своїй статті 1964 року висловлює думку, що система з домінуванням однієї партії в Індії з її фракціями та комунікаційною мережею цілком може бути перехідною системою, яка підходить для особливого періоду національного зростання і така, що може трансформуватися в більш “нормальну партійну систему пізніше” [Kothari 1964, 1173]. З огляду на те, що ми в цій статті розглядаємо інституалізацію партійної системи Індії з 1947-го до 1989 р., можемо зазначити, що це припущення було правильним. Після того як вага ІНК як політичного актора

слабшала на різних рівнях індійської політичної системи, партійна система Індії зазнавала змін. Однак вплив ІНК на інституалізацію партійної системи Індії зберігався ще упродовж тривалого часу. **Мета цієї статті** – охарактеризувати ознаки цього впливу упродовж 1947–1989 рр.

Спершу, втім, потрібно дати визначення поняттю інституалізації партійної системи, аби розуміти теоретичні рамки нашого дослідження. У соціології та політології існує велика кількість досліджень цього поняття. Підхід американського політолога С. Гантінгтона, який він окреслює у книзі “Політичний порядок у мінливих суспільствах”, є найбільш глобальним [Гантінгтон 2020]. За С. Гантінгтоном, *інституалізація* – це процес набуття організаціями та процедурами цінності та стабільності. Рівень інституалізації будь-якої політичної системи чи організації, згідно з С. Гантінгтоном, можна охарактеризувати за допомогою чотирьох параметрів: 1) адаптивність, 2) складність, 3) автономність та 4) злагодженість. Отже, що більш адаптивна організація чи процедура, то вищий рівень її інституалізації. Зосібна, С. Гантінгтон звертає увагу на такий підвид першого параметра, як функціональна адаптивність, яка є важливою для політичних організацій, і зокрема політичних партій [Гантінгтон 2020, 34]. Партії, що не можуть змінити свій електорат за потреби чи не переходили з опозиції у владу, менш інституалізовані, аніж ті, яким це вдавалося. Так само що складніша структура організації та що краще вона об’єднана і злагоджена, то вищий рівень інституалізації вона має. Більша автономність та недоторканність політичних організацій також означають кращу інституалізованість. Підхід С. Гантінгтона ми й беремо за основу, аналізуючи вплив Індійського національного конгресу на інституалізацію партійної системи Індії в 1947–1989 рр.

ІНК та формування політичних партій до здобуття незалежності Індії

Індійський національний конгрес виник 28 грудня 1885 року в Бомбеї (Мумбаї). Ініціатива його створення належала англійцю Аллану Октавіану Юму, який був чиновником індійської державної служби. Створюючи конгрес, він діяв за згоди та в співпраці з колоніальною владою та віцекоролем лордом Дафферіном. «Конгрес був задуманий ними як вимушений захід, як такий собі “запобіжний клапан” для випускання нагромадженого невдоволення індійців щодо політики колонізаторів» [Юрлов Ф. Н., Юрлова Е. С. 2010, 28]. Спершу він справді виконував цю функцію, однак доволі швидко перейшов до національно-визвольної боротьби. Про те, що ІНК Аллан Юм бачив як місце для вгамування незадоволення чинним режимом у країні, свідчать також дані, які наводить один із борців за незалежність Індії Бгогараджу Паттабгі Сітарамая у своїй монументальній “Історії Індійського національного конгресу” [Sitaramaya 1935, 11]. Він, зокрема, пише, що в руки Аллана Юма потрапило сім томів звітів, де йшлося про те, що в різних районах наростало незадоволення, яке могло перерости в бунти. “Юм вирішив відкрити запобіжний клапан для цього неспокою, і конгрес був таким засобом” [Sitaramaya 1935, 11]. Ядро первісного керівництва конгресу складалося з індійців, які наприкінці 1860-х – на початку 1870-х років вивчали юриспруденцію або складали іспити в Індійську держслужбу в Лондоні. Серед них були Ферозшах Мехта, Бадруддін Таябджі, Мохан Чандер Банерджі, брати Манмохан і Лалмохан Гош, Сурендранатх Банерджі, Анандамохан Бос і Ромеш Чандер Датт. Багато хто серед конгресистів поділяв ідеї Дадабхая Наороджі (1825–1917) – бізнесмена і публіциста, політичного і громадського діяча, першого індійця – члена британського парламенту. Він є автором теорії “викачування” індійського багатства до Британії, яка підкреслює експлуатаційний характер британського колоніалізму. Наороджі у своїх книгах та виступах привертая увагу до причин бідності в Індії, пов’язаних із британським правлінням. На його думку, самоврядування, або “сварадж”, було першою передумовою для процвітання Індії

[Naoroji 1901]. Треба зазначити, що для багатьох батьків-засновників ІНК важливо було наголосити на соціально-економічних наслідках британського колоніалізму.

Період 20–30-х рр. ХХ ст. потребує особливої уваги з огляду на розвиток політичної системи в колоніальній Індії. Серед українських дослідників найкраще цей період досліджено О. Чувпилом. Він, зокрема, зазначає, що в ті роки Англія й далі перешкоджала самостійному економічному розвитку Індії. 70 % населення на той час було зайнято в сільському господарстві [Чувпило 2013, 32]. Однак це був також і важливий період з погляду підняття мас на боротьбу за національну незалежність Індії [Чувпило 2013, 33]. Очолював цей рух Індійський національний конгрес, хоча, окрім нього, від початку ХХ ст. розвиваються кілька інших партій. Зважаючи на те, що прагнення (здобути незалежність від колоніального правління) в них були спільні, багато цих партій та угруповань у 1930–1940-х рр. влилися у склад конгресу, а після здобуття незалежності відокремилися від нього. ІНК мав світський характер, тож до його складу входили представники різних релігій. Та все ж частина мусульманської громади звинувачувала його у проіндуїстській позиції, і цим пояснюється заснування найбільшої мусульманської організації, яка стала ключовою в боротьбі за створення незалежного Пакистану, – Всеіндійської мусульманської ліги. Зокрема, пакистанський дослідник Н. С. Малік пише, що заснування ІНК кинуло виклик мусульманському лідерству [Malik 2012]. Отже, у 1906 році в Дацці було оголошено про створення Всеіндійської мусульманської ліги. На той час до її складу входила лише невелика група земельних та аристократичних еліт. Утім, організація поставила собі за мету обстоювати інтереси усіх мусульман. Стосунки ліги з конгресом розвивалися досить складно й змінювалися залежно від обставин [Чувпило 2013, 35]. Спершу, після ухвалення “Пакту в Лакнау” в 1916 році, обидві організації погодилися спільно боротися за власні права та незалежність (зокрема, у договорі зазначалося, що обидві партії спільно вестимуть боротьбу, висувуючи вимоги представництва меншин, виборності законодавчих та виконавчих рад, більшого самоврядування та автономії для Індії), однак вже в 1920-х рр. політично розійшлися. За рік після Мусульманської ліги було створено індуїстську організацію Гінду Магасабха. На її основі пізніше формувався індійський правий індуїстський рух. Як і Мусульманська ліга, Гінду Магасабха бачила ІНК як організацію, що недостатньо захищає права представників їхньої релігії – індуїзму.

Окрім цих двох на той час ще організацій, у 1920-х рр. формуються інші політичні утворення, які пізніше стали політичними партіями, зокрема Комуністична партія Індії (КПІ), яка була створена в 1924 році після конференції основних комуністичних груп. “Вона народилася від злиття бойового, антиімперіалістичного патріотизму з інтернаціоналізмом, боротьбою за національне визволення та класовою боротьбою за соціалізм” [Девяткина 1970, 9]. КПІ була в опозиції як до британського уряду, так і до конгресу і прагнула представляти інтереси індійських робітників. Серед багатьох партій, що існували до 1947 року, комуністи, мабуть, найдовше були в опозиції до конгресу і найшвидше повернулися в опозицію. Лідерів конгресу, зокрема й Ганді, вони звинувачували в тому, що ті є інструментами імперіалізму. У 1934 році уряд Індії заборонив компартію, проте вже наприкінці 1930-х комуністи долучилися до народного фронту разом із соціалістами, які на той час існували як фракція в рамках конгресу.

З огляду на всі ці особливості можемо виділити кілька аспектів, які показують, що розвиток політичних партій в Індії та у Великій Британії і Європі мав суттєві відмінності. Не останнім серед них є той факт, що боротьба партій за парламентські інституції в Індії була не проти місцевих багатіїв, аристократичного панівного класу, а радше проти іноземних правителів, що дало змогу великому індійському бізнесу, інтелігенції, міським власникам магазинів та селянам об’єднатися проти спільного ворога [Weiner 1962, 12].

У 1934 році також формується як “партія в партії” Соціалістична партія конгресу (СПК). Її утворили представники молодшого крила ІНК. На їхню думку, політика конгресу мала бути більш лівою та революційною. Соціалісти намагалися активно впливати на його політику. Деякі лідери СПК, як-от Ачар’я Нарендра Дева, Джаяпракаш Нараян та Ачют Патвардхан, у 1936 році були членами робочого комітету Неру, найвищого партійного органу ІНК.

У такий самий спосіб у 1939 році в межах конгресу сформувалася ліва націоналістична група – Всеіндійський передовий блок (All India Forward Block). Її очолив Субхас Чандра Бос. Він, як і Дж. Неру, М. Ганді, Л. Тілак та С. Патель, належить до когорти найвизначніших борців за незалежність Індії. Бос був прихильником ліворадикальної економічної політики, а також силової боротьби за індійську незалежність. Він був творцем Індійської національної Армії (ІНА, сформувалася в 1942 році). Таке бачення боротьби за визволення стало причиною його постійних суперечок із М. Ганді.

На Півдні Індії особливого розвитку набули місцеві політичні рухи. Зокрема, варто уваги дравідійський рух, який “кидав виклик домінуванню брахманів в адміністративних та навчальних інституціях, а також рухові за незалежність Індії” [Diwakar 2017, 9]. Брахмани стояли на найвищому щаблі в індійській кастовій системі. Дравідійський рух своєю чергою вимагав “дебрахманізації” тамільської культури, мови та літератури. Ще одна “антибрахманська” організація – “Партія справедливості” – постала в 1920 році. Вона приділяла особливу увагу дравідському культурному націоналізмові і вимагала відділення Південної Індії від Північної. Щоправда, партія відкинула ці свої заклики зі зростанням позицій руху за незалежність, який очолив ІНК в 1930-х рр. Партія Дравіда Муннетра Кажагам (ДМКП), одна з перших потужних регіональних партій у перші роки після проголошення незалежності, сформувалася в результаті злиття кількох груп у рамках дравідійського руху в 1949 році.

Після здобуття Індією незалежності відбуваються важливі зміни і в структурі конгресу, коли він відходить від формату багатоскладового руху за незалежність і намагається формувати партійну структуру. Зокрема, з 1948 року статут ІНК забороняє її членам належати водночас до ще якихось політичних партій чи угруповань.

Внутрішні зміни ІНК та фрагментація партійної системи після здобуття незалежності

Серед дослідників індійської партійної системи прийнято розділяти її розвиток на три великі етапи [Farooqui & Sridharan 2016; Yadav 1999]. Науковці, які проводили свої дослідження після 2014 року, розділяють на такі три етапи: 1947–1967 рр., 1967–1989 рр., 1989–2014 рр. Хоча Й. Ядав, який першим запропонував цей поділ, просто зазначив, що в 1989 році починається третя партійна система [Yadav 1999]. Кожен із цих періодів має власні особливості, що впливає на розвиток самих політичних партій. На сьогодні також чимало дослідників, наприклад М. Вайшнава, Дж. Гінтсон, А. Шакель, Е. Свідгаран та ін. [Schakel... 2019; Vaishnav, Hinton 2019; Sridharan 2014], вважають, що після виборів 2014-го третя партійна система закінчила своє існування.

Перша система (1947–1967 рр.) – це період, коли було проведено перші чотири раунди демократичних виборів (1951–1952 – перші, 1957 – другі, 1962 – треті і 1967 – четверті). Найточніше пояснення ролі партій та партійної системи в індійській політичній системі в той період дає Р. Котарі. Зокрема, він звертає увагу на те, що, попри, здавалося б, схожість між Індією та Заходом, є дві вагомі відмінні ознаки. По-перше, “західна” модель пропонує критерій чергування або заміни, і вважається, що електорат здійснює свій вибір з огляду на це. У той період, на думку

Р. Котарі, для індійської партійної системи цей фактор не був критичним. По-друге, західна система передбачає відносини між урядом і партійною організацією, у яких остання відіграє інструментальну та другорядну роль. В Індії це було не так [Kothari 1964, 1162].

Як ми вже згадували, індійську систему Р. Котарі характеризував як систему з домінуванням однієї партії. Ця партійна система конкурентна, але частини, що конкурують між собою, відіграють у ній досить різні ролі. Вона складається з партії консенсусу та партій тиску. Р. Котарі говорить про концепції межі тиску, яка є надзвичайно важливою для цієї системи [Kothari 1964, 1162]. Партії тиску діють саме на межі. Всередині ж – різні фракції партії консенсусу. За межею перебувають деякі опозиційні групи та партії, політики, які покинули керівну партію. Політики, що перебувають поза межею, не є альтернативою керівній партії. З огляду на цей консенсус між фракціями однієї партії американський політолог А. Лейпхарт називав ІНК “партією консенсусу”, а Індію вважав прикладом консоціальної демократії [Lijphart 1996, 261].

За першої партійної системи домінантна роль ІНК виявляється і в тому, який рівень підтримки дістає ця партія на виборах (як федеральних, так і регіональних, однак ми беремо до уваги лише федеральні). Отже, під час першої партійної системи ІНК отримує абсолютну більшість голосів. Проте на виборах 1967 р. підтримка відчутно зменшилася. (Див.: Таблиця 1, 2).

Таблиця 1

Результат голосування за ІНК, % місць у парламенті	Рік виборів
75,9	1951–52
75,7	1957
73,9	1962
54,8	1967

Попри масову підтримку на виборах, сама партія потребувала значних реформ, які керівництво намагалося запроваджувати, але це було непростим завданням. Як зазначає С. Арора, ще з 1950-х років ІНК мав проблему з фіктивними членами [Arora 1987, 185–186]. Під час виступу на з’їзді Всеіндійського конгресового комітету в Нью-Делі в 1957 році на потребі мати активних низових членів наголошував і Дж. Неру. М. Вейнер, подаючи дані щодо членства в партії (Таблиця 1), зазначає, що зміни в кількості початкових членів “частково відображають агресивність, із якою партія записувала у свої ряди мільйони членів упродовж року, і частково міжпартійні суперечки, які призводили до масової підробки даних щодо членства різними фракціями, що прагнули збільшити свої голоси” [Weiner 1967, 57]. Дані щодо активних членів мають більш достовірний вигляд.

Угорський дослідник Андраш Балог розглядає зміни в кількості членів ІНК, накладаючи їх на політичні зміни в Індії впродовж періоду дослідження [Балог 1983, 227–233]. Він не подає джерел своїх даних, але здебільшого вони збігаються з даними про кількість початкових членів у відповідні роки, поданими М. Вейнером. Американський дослідник як джерело вказує листування з Г. Б. Паткі, секретарем Всеіндійського конгресового комітету в 1965 році [Weiner 1967, 57].

А. Балог, зокрема, зазначає, що упродовж двох років із часу перших виборів курс Дж. Неру зміцнився [Балог 1983, 227]. Він став символом не лише конгресу, а й усієї Індії. Отже, більше не було потреби, аби він обіймав посаду голови партії й далі, тому в жовтні 1954 року, після оголошення його відставки, це місце посів В. Н. Дгебар. Однак це негативно відбилося на кількості членів ІНК. В. Н. Дгебар керував партією протягом наступних чотирьох років. “За ці роки самостійна політична роль

Індійського національного конгресу потьмяніла, оскільки всі значні ініціативи виходили від уряду. У 1950 році кількість членів становила 17 млн, але до 1955 року ця кількість скоротилася до 3 млн” [Балог 1983, 227]. Балог цитує фразу з одного з виступів В. Н. Дгебара про те, що на той час в Індії існував лише один керівник і це був Дж. Неру, що доводить, що відхід Дж. Неру міг відчутно позначитися на кількості членів [Балог 1983, 227].

Таблиця 2
Членство в Індійському національному конгресі, 1955–1964¹

Рік	Початкові	Активні
1955	6,191,198	76,403
1957	4,510,000	68,000
1959	2,554,000	57,739
1960	4,644,436	74,436
1961	9,458,005	138,518
1962	4,291,459	44,168
1963	2,023,664	52,238
1964	4,637,208	65,494

Вибори 1957 року зміцнили позиції ІНК та уряду Дж. Неру. У 1958 році кількість членів партії зросла до 10 млн [Балог 1983, 229]. У 1959 році кількість членів знову скоротилася до мінімуму – 2,6 млн. Унаслідок цього вага опозиційних партій знову зросла. Зокрема, у 1959 році з’являється партія Сватантра і зміцнюється Комуністична партія.

Зовнішньополітична криза, спровокована агресією Китаю на початку 1960-х, спричинила і внутрішню кризу. Праве крило та праві партії звинуватили ІНК в тому, що той вибудовував надто “довірливі” відносини з Китаєм і не представляв належним чином інтереси Індії. Це зумовило ще одне різке падіння кількості членів партії: з 9,4 млн у 1961 році до 2,6 у 1963-му [Балог 1983, 233].

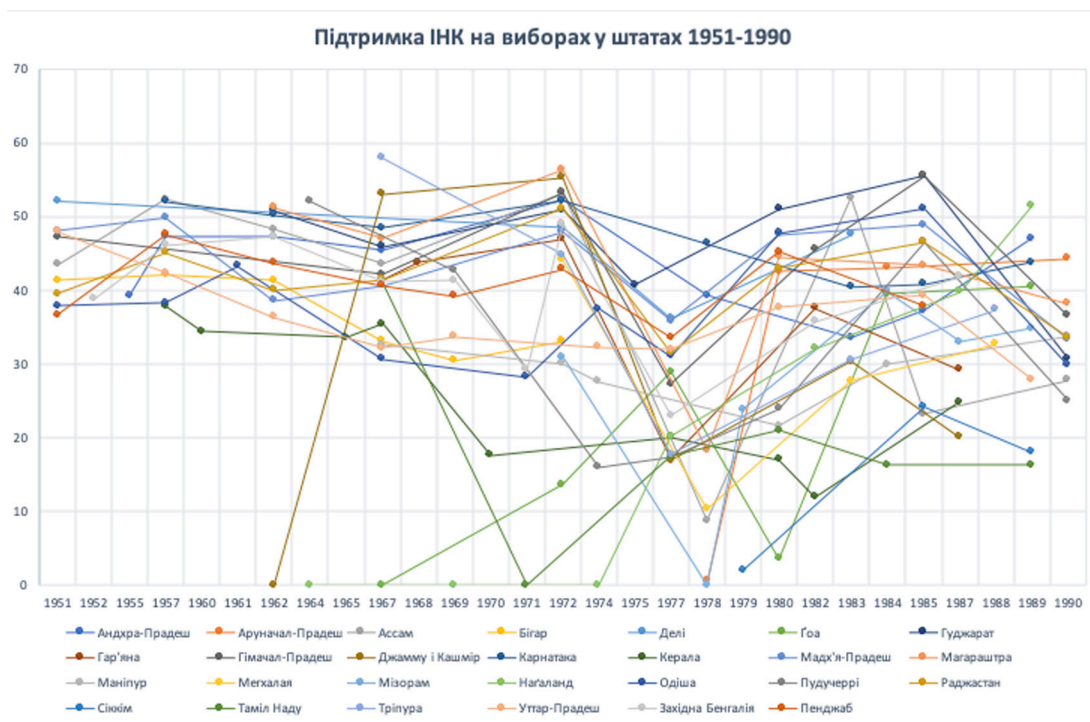
Запровадженій у серпні 1963 року “план Камараджа”, який передбачав “повернення партії в народ” та зміцнення партійної організації, дещо покращив ситуацію з кількістю членів (вона зросла до 4,6 млн), але це не протривало довго. У травні 1964 року помирає Дж. Неру, у 1965 році розпочинається війна з Пакистаном – ці події не вплинули безпосередньо на кількість членів та підтримку партії під час голосування, але відволікли увагу від внутрішньопартійної роботи.

Друга партійна система (1967–1989 рр.) – це період наступних п’яти виборчих кіл (1971, 1977, 1980, 1984, 1989). У цьому часовому проміжку важливим є 1969 рік, коли Індійський національний конгрес пережив розкол. У листопаді 1969 року на той час уже прем’єр-міністерку Індіру Ганді, яка була членкинею цієї партії вже 31 рік поспіль, виключили з конгресу. Її подруга і біографиня П. Джаякар у книзі про Індіру Ганді пише, що однією з найголовніших причин розколу було несприйняття старого крила партії (неформально його називали “синдикатом”) Індіри Ганді на посаді прем’єр-міністерки [Jayaкар 1982, 156–159]. Старожили партії вважали, що зможуть “керувати” рішеннями І. Ганді, однак їм не вдалося цього зробити. Окрім того, були й цілком ідеологічні причини. Політика прем’єрки Ганді була лівопопулістською за своїм характером. Її звинувачували в тому, що вона перетворює Індію на комуністичну країну. Значним тригером була націоналізація банків, статус місцевих князів (Індія стала незалежною, маючи у своєму складі не лише штати, а й дрібні князівства) теж був під питанням. Тож у 1969 році партія розколюється на дві частини: ІНК (О) (англ. INC (O), або INC (Organisation) – ІНК (Організація), також тлумачили як Old Party – Стара партія, противники І. Ганді) та

ІНК (Р) (англ. INC (R) – INC (Requisitionists) – ІНК (Реквізитори), більш відома як Нова партія чи Новий конгрес) – партія І. Ганді. Пізніше ІНК (Р) еволюціонує в ІНК (І), аби було зрозуміліше, що це партія “І” – Індіри Ганді.

ІНК (Р) формується як партія з лівопопулістською ідеологією. Після розколу кампанія проти прем’єрки не згасає. Зокрема, напередодні виборів 1971 року опозиційні партії вийшли з гаслами: “Indira hatao” (Геть Індіру!). Політикиня ж, аби деактивувати супротивників, розпочинає проти них популістську кампанію під гаслом “Garibi hatao”, що означає “Геть бідність!”. Як результат, на виборах 1971 року її партія перемогла із суттєвою перевагою (подекуди кращою, ніж мала об’єднана партія до розколу), а після перемоги над Пакистаном у війні за Бангладеш суттєво посилила свої позиції, зокрема на регіональних виборах у штатах 1972 р. (див.: Таблиця 3).

Таблиця 3²

Оскільки наприкінці 1960-х саме місцеві партійні боси намагалися позбавити Індіру Ганді влади, на початку 1970-х рр. вона намагається централізувати владу в партії. “На початку 1970-х Індіра Ганді реструктуризувала та централізувала партію. Лідери штатів, зокрема головні міністри, більше не мали права будувати незалежні місцеві осередки, що спираються на власну електоральну базу, а призначалися чи звільнялися прем’єр-міністром” [Weiner 1983, 7]. Усе це призвело до того, що місцеві уряди стали слабшими та менш стабільними. Оскільки чимало старих функцій, які виконували місцеві партійні осередки конгресу, тепер зникли (серед них, зокрема, передача важливої інформації про ситуацію на місцях), Індіра Ганді звернулася по допомогу до інших структур, а саме розвідки, поліції, певних парамілітарних об’єднань.

Проголошення в 1975 році надзвичайного стану певним чином стало кульмінацією цього руху до централізації партії та уряду. Внаслідок цього, як вважають деякі дослідники, партійна організація ІНК фактично зникла. У деяких штатах її замінив Молодіжний конгрес, який очолив молодший син Індіри Санджай Ганді. Із С. Ганді пов’язані скандали того часу, зокрема щодо великих позик для створення

індійського автомобіля та перевищення повноважень під час проведення стерилізації чоловіків у період кампанії щодо планування сім'ї. Усе це впливало на політичний клімат та підтримку ІНК. У цьому політичному середовищі і з'являється партія Джаната, до якої приєднуються й не згодні з правлінням Індіри Ганді члени конгресу, у її склад вливається й ІНК (О). Агітувала за партію Джаната на виборах 1977 року й рідна тітка Індіри Ганді, сестра Дж. Неру Віджая Лакшмі Пандіт (у часи правління Дж. Неру вона була послом Індії в СРСР та при ООН). Партія Джаната об'єднала як партії, що відокремилися від інших опозиційних, так і тих, хто відокремився від ІНК. До складу Джаната входили шість таких помітних політичних груп [Weiner 1983, 9]:

Конгрес (О) – група, що відкололася від ІНК в 1969 році. Ця група мала у своєму складі найвідоміших національних лідерів. На виборах 1971 року вона здобула найбільше голосів серед опозиційних партій. Серед її видатних лідерів – М. Десаї (він став прем'єр-міністром в уряді Джаната) та Н. С. Редді, якого обирали президентом Індії.

Бгаратія Джана Санг, або просто Джана Санг. Найстаріша з опозиційних партій, сформувалася в 1951 році і широко сприймалася як “антимусульманська”, “антипакистанська”, “проіндуїстська” партія. У 1971 році вона здобула 7,5 % голосів, але після того почала набирати популярність у гіндімовних штатах Півночі Індії. Там вона мала підтримку серед власників магазинів, “білих комірців”, професіоналів та селян у штаті Уттар-Прадеш.

Бгаратія Лок Дал (БЛД, або просто Лок Дал). Ця партія поєднувала в собі кілька малих партій Північної Індії, до її складу входила, зокрема, і партія Сватантра, яка в 1960-х рр. вважалася основною опозицією до ІНК. Очолював партію Чаран Сінгх – селянський лідер з Уттар-Прадешу. У 1979–1980 рр. Ч. Сінгх був прем'єр-міністром Індії. Електоральною базою для партії вважалися жителі сіл у штатах Уттар-Прадеш, Гар'яна, Бігар, Раджастан, Орісса.

Соціалістична партія. Сформувалася в 1971 році. Вона була наступницею Соціалістичної партії конгресу, заснованої в 1934 році в межах ІНК. Ідеологічно до цієї партії входили марксистки, гандисти та соціал-демократи.

Також приєдналися **дві групи депутатів ІНК.** До однієї групи належали Ч. Шехар, К. Кант та М. Дгарія. Групу, до якої належали ці політики, називали “молодотурками”. Спершу цю назву використовували у глузливій манері, але пізніше вона стала доволі популярною, а члени цієї групи вважалися молодими ентузіастами, які палко працювали задля запровадження радикальної партії та її ідеологічного загострення на зразок лівих лейбористів-бівеністів у Британії [Johari 1973, 174]. Молодотурки з ІНК різко критикували бажання Індіри Ганді централізувати владу в партії.

Шостою групою були ті члени ІНК, які залишалися в уряді під час надзвичайного стану, але покинули його, коли було скликано вибори, критикуючи І. Ганді за згортання демократії як у країні, так і в межах партії. До цієї групи належали Дж. Рам, Г. Н. Багугуна. Вони створили власну партію під назвою Конгрес за демократію, яка підтримувала кандидатів від Джаната та злилася з цією партією після виборів 1977 року.

Вибори 1977 року очікувано принесли перемогу партії Джаната. Ця партія здобула переважну більшість місць у парламенті – 298 із 539 – та 43,2 % підтримки. ІНК своєю чергою дістав 34,5 % голосів та 153 місця. Дослідники того часу вважають, що однією з основних причин, чому Джаната не змогла закріпитися у владі, була відсутність єдності. Попри те що партія фактично була об'єднана, на практиці внутрішньопартійні групи продовжували жити своїм автономним життям, що й не дало можливості цій партії закріпитися у владі і стало причиною перемоги на виборах та відновлення домінування конгресу в 1980 році. Це домінування збереглося

ще на наступні десять років. “Занепад ідеології в політичних партіях, збільшення їхньої кількості, припинення однопартійного домінування та розпад старих партій, що претендували на національний статус, привели до реконфігурації та федералізації партійної системи Індії з 1989 р.” [Yadav, Palshikar 2003, 267]. Фрагментація партійної системи та спад позицій ІНК відбувалися на рівні штатів швидше та активніше, ніж на федеральному рівні. Ще одного піднесення партія зазнає на виборах у 1984 році, після вбивства Індіри Ганді. Тоді разом із найбільшою на той час явкою (на дільниці прийшли 63,7 % виборців) ІНК здобув найбільшу кількість місць у парламенті за всю свою історію – 404, або 78,9 % (див.: Таблиця 4). Однак така підтримка була зумовлена передусім емоціями, а не бажанням якоїсь конкретної політики чи потужною організаційною роботою [Maog 1985, 150]. Тож уже наступні вибори в 1989 році стають повним крахом для ІНК та початком нової партійної системи та нового етапу для розвитку політичних партій в Індії.

Таблиця 4

Рік	Результат виборів для ІНК (к-сть місць)
1971	352
1977	154
1980	353
1984	404
1989	197

З 1989 року настає фактично початок **третьої партійної системи** і періоду нестабільності. Його вперше окреслив Й. Ядав, однак його дослідження датоване 1999 роком [Yadav 1999, 2393], коли період нестабільності все ще тривав. Дослідники Н. Менон, А. Нігам у своїй книзі “Power and Contestation: India since 1989” називають 1989–1992 рр. справді переломними в сучасній індійській історії. Саме після виборів 1989 року, на їхню думку, Індія втратила так званий “консенсус” Дж. Неру [Menon, Nigam 2007, 3]. Цей “консенсус” великою мірою формувався в межах Індійського національного конгресу і вплинув на інституалізацію партійної системи Індії.

Висновки

У перші чотири десятиліття після здобуття незалежності (1947–1989 рр.) партійна система Індії пережила надзвичайно активний процес фрагментації. Упродовж цього часу радикально зменшуються вплив та вага Індійського національного конгресу та зростають кількість і подекуди вага опозиційних партій. Деякі штати (зокрема, Таміл-Наду, Пенджаб) стало віддають перевагу навіть на національному рівні регіональним партіям або ж деякі національні партії стало дістають підтримку в певних штатах (комуністи в Кералі чи Західній Бенгалії) протягом цього періоду. Втім опозиція впродовж усіх чотирьох десятиліть залишалася надто фрагментованою та нездатною об’єднатися, аби підважити вплив на позиції ІНК. Єдина успішна спроба 1977 року завершилася провалом і подальшим домінуванням ІНК на наступні десять років.

Водночас, попри тривале домінування однієї політичної партії над цією системою, Індія залишається демократичною країною, а парламентські вибори – вільними. Значний вплив на цей процес справляють особливості самого ІНК, які зазначають науковці в перші десятиліття індійської незалежності, а саме його відкритість та адаптивність. Зокрема, конгрес був відкритим для нових членів, розвивав низову структуру і водночас, попри активне відокремлення фракцій, які пізніше

ставали окремими політичними партіями, адаптувався до нових реалій. Власне ця адаптивність і зуміла закласти добре інституалізовану партійну систему, яка дає змогу індійській демократії існувати навіть десятиліття по тому.

¹ За даними М. Вейнера [Weiner 1967, 57].

² За даними Виборчої комісії Індії (www.eci.gov.in), опрацьовано авторкою статті.

ЛІТЕРАТУРА

Балог А. **История партии Индийский Национальный Конгресс с момента обретения страной независимости до наших дней.** 1983. URL: <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/42496/1/010.pdf> (дата звернення: 27.05.2021).

Гантінтон С. **Політичний порядок у мінливих суспільствах.** Київ, 2020.

Девяткина Т. Ф. **Индийский Национальный Конгресс.** Москва, 1970.

Чувпило О. О. Мусульманська ліга у пошуках власного шляху: аналіз взаємовідносин з Індійським національним конгресом (1927–1937 рр.) (навчально-методичні матеріали з курсу всесвітньої історії) // **Методологічний вісник історичного факультету.** Харків, 2011.

Чувпило О. О. **Вибрані індологічні твори.** Харків, 2013.

Шкитин Д. И. Акт об управлении Индией 1919 года и образование легислатур как начало “передачи власти” в Британской Индии // **Вестник Томского государственного университета. История,** 2019, № 57. DOI: 10.17223/19988613/57/3

Юрлов Ф. Н., Юрлова Е. С. **История Индии. XX век.** Москва, 2010.

Arora S. C. Problem of Party Membership: A Case Study of the Indian National Congress // **The Indian Journal of Political Science.** Vol. 48. No. 2. 1987.

Diwakar R. **Party System in India.** Oxford University Press. New Delhi, 2017.

Farooqui A., Sridharan E. Can umbrella parties survive? The decline of the Indian National Congress // **Commonwealth & Comparative Politics.** Vol. 54, Issue 3. 2016. DOI: <https://doi.org/10.1080/14662043.2016.1183308>

Jaffrelot C. **India’s Silent Revolution: The Rise of the Lower Castes in North India.** Columbia University Press, 2003.

Jayakar P. **Indira Gandhi: An Intimate Biography.** Pantheon Books, 1982.

Johari J. C. Young Turks and Radicalization of Congress Leadership // **The Indian Journal of Political Science.** Vol. 34. No. 2. 1973. DOI: 10.2307/41854568

Kothari R. The Congress “System” in India // **Asian Survey.** Vol. 4. No. 12. 1964. DOI: <https://doi.org/10.2307/2642550>

Lijphart A. The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation // **American Political Science Review,** Vol. 90. No. 2. 1996. DOI: <https://doi.org/10.2307/2082883>

Malik N. S. Formation of the All India Muslim League and its Response to some Foreign Issues, 1906–1911 // **Journal of Political Studies.** Vol. 19, Issue 2. 2012. URL: <http://pu.edu.pk/images/journal/pols/pdf-files/ALL%20INDIA%20MUSLIM%20LEAGUE%20%201906-19-winter2012.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).

Manor J. Rajiv Gandhi and Post-Election India: Opportunities and Risks // **The World Today.** Vol. 41, No. 3. 1985.

Menon N., Nigam A. **Power and Contestation: India since 1989.** London, 2007.

Morris-Jones W. H. Dominance and Dissent: Their Inter-relations in the Indian party system // **Government and Opposition.** Vol. 1. No. 4. 1966. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1966.tb00385.x>

Naoroji D. **Poverty and Unbritish Rule in India.** Swan Sonnenschein & Co., 1901.

Shakel A. H., Sharma C. K., Swenden W. India after the 2014 general elections: BJP dominance and the crisis of the third party system // **Regional & Federal Studies.** Vol. 29, Issue 3. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1080/13597566.2019.1614921>

Sitaramayya B. P. **The History of Indian National Congress 1885–1935.** S. Chand&Co, 1935.

Sridharan E. India’s Watershed Vote: Behind Modi’s Victory // **Journal of Democracy,** 2014. Vol. 25. No. 4. DOI:10.1353/jod.2014.0068

Vaishnav M., Hinton J. The Dawn of India's Fourth Party System // **Carnegie Endowment for Democracy Report**. Working Paper. 2019. URL: <https://carnegieendowment.org/files/201909-VaishnavHinton.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).

Weiner M. **Party Politics in India: The Development of a Multi-party System**. Princeton University Press, 1962.

Weiner M. **Party Building in a New Nation: The Indian National Congress**. University of Chicago Press, 1967.

Weiner M. **India at the Polls, 1980: A Study of the Parliamentary Elections**. American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1983.

Yadav Y. Electoral Politics in the Time of Change: India's Third Electoral System, 1989–99 // **Economic and Political Weekly**. No. 34/35. 1999.

Yadav Y., Palshikar S. From Hegemony to Convergence: Party System and Electoral Politics in the Indian States // **Journal of Indian School of Political Economy**. Vol. XV. Nos 1&2. 2003.

REFERENCES

Balog A. (1983), *Istoriya partii Indiytskiy Natsional'nyy Kongress s momenta obretneniya stranoy nezavisimosti do nashikh dney*, Nauka, Moscow, pp. 217–250, available at: <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/42496/1/010.pdf> (accessed May 27, 2021). (In Russian).

Huntington S. (2020), *Politychnyy poryadok u minlyvykh suspil'stvakh*, Nash Format, Kyiv. (In Ukrainian).

Devyatkina T. F. (1970), *Indiytskiy Natsional'nyy Kongress*, Nauka, Moscow. (In Russian).

Chuvpylo O. O. (2011), “Musul'mans'ka liha u poshukakh vlasnoho shlyakhu: analiz vzayemovidnosyn z Indiy'skym natsional'nym konhresom (1927–1937 rr.) (navchal'no-metodychni materialy z kursu vsesvitn'oyi istoriyi)”, in *Metodolohichnyy visnyk istorychnoho fakul'tetu*, Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, pp. 172–184. (In Ukrainian).

Chuvpylo O. O. (2013), *Vybrani Indolohichni tvory*, KhNU imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (In Ukrainian).

Shkitin D. I. (2019), “Akt ob upravlenii Indiyey 1919 goda i obrazovaniye legislatur kak nachalo 'peredachi vlasti' v Britanskoy Indii”, *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya*, No. 57, pp. 23–28. (In Russian). DOI: 10.17223/19988613/57/3

Yurlov F. N. and Yurlova E. S. (2010), *Istoriya Indii. XX vek*, Institut vostokovedeniya RAN, Moscow. (In Russian).

Arora S. (1987), “Problem of Party Membership: A Case Study of the Indian National Congress”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 48, No. 2, pp. 179–194.

Diwakar R. (2017), *Party System in India*, Oxford University Press, New Delhi.

Farooqui A. and Sridharan E. (2016), “Can umbrella parties survive? The decline of the Indian National Congress”, *Commonwealth & Comparative Politics*, Vol. 54, Issue 3, pp. 331–361, DOI: <https://doi.org/10.1080/14662043.2016.1183308>

Jaffrelot C. (2003), *India's Silent Revolution: The Rise of the Lower Castes in North India*, Hurst&Company, London.

Jayakar P (1982), *Indira Gandhi: An Intimate Biography*, Pantheon Books, New York.

Johari J. C. (1973), “Young Turks and Radicalization of Congress Leadership”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 34. No. 2, pp. 173–198. DOI: 10.2307/41854568

Kothari R. (1964), “The Congress 'System' in India”, *Asian Survey*, Vol. 4, No. 12, pp. 1161–1173. DOI: <https://doi.org/10.2307/2642550>

Lijphart A (1996), “The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation”, *American Political Science Review*, Vol. 90, No. 2, pp. 258–268. DOI: <https://doi.org/10.2307/2082883>

Malik N. S. (2012), “Formation of the All India Muslim League and its Response to some Foreign Issues, 1906–1911”, *Journal of Political Studies*, Vol. 19, Issue 2, pp. 169–186, available at: <http://pu.edu.pk/images/journal/pols/pdf-files/ALL%20INDIA%20MUSLIM%20LEAGUE%20%201906-19-winter2012.pdf> (accessed July 25, 2022).

Manor J. (1985), “Rajiv Gandhi and Post-Election India: Opportunities and Risks”, in *The World Today*, Vol. 41, No. 3, pp. 51–54.

Menon N. and Nigam A. (2007), *Power and Contestation: India since 1989*, Zed Books, London.

Morris-Jones W. H. (1966), “Dominance and Dissent: Their Inter-relations in the Indian party system”, *Government and Opposition*, Vol. 1, No. 4, pp. 451–466. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1966.tb00385.x>

- Naoroji D. (1901), *Poverty and Unbritish Rule in India*, Swan Sonnenschein & Co, London.
- Schakel A. H., Sharma C. K. and Swenden W. (2019), "India after the 2014 general elections: BJP dominance and the crisis of the third party system", *Regional & Federal Studies*, Vol. 29, Issue 3, pp. 329–354. DOI: <https://doi.org/10.1080/13597566.2019.1614921>
- Sitaramayya B. P. (1935), *The History of Indian National Congress 1885–1935*, S. Chand&Co, New Delhi.
- Sridharan E (2014), "India's Watershed Vote: Behind Modi's Victory", *Journal of Democracy*, Vol. 25, No. 4, pp. 20–33. DOI: 10.1353/jod.2014.0068
- Vaishnav M. and Hintson J. (2019), "The Dawn of India's Fourth Party System", in *Carnegie Endowment for International Peace*, Working Paper, available at: <https://carnegieendowment.org/files/201909-VaishnavHintson.pdf> (accessed July 25, 2022).
- Weiner M. (1962), *Party Politics in India: The Development of a Multi-party System*, Princeton University Press, Princeton.
- Weiner M. (1967), *Party Building in a New Nation: The Indian National Congress*, University of Chicago Press, Chicago.
- Weiner M. (1983), *India at the Polls, 1980: A Study of the Parliamentary Elections*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington.
- Yadav Y. (1999), "Electoral Politics in the Time of Change: India's Third Electoral System, 1989–99", *Economic and Political Weekly*, No. 34/35, pp. 2393–2399.
- Yadav Y. and Palshikar S. (2003), "From Hegemony to Convergence: Party System and Electoral Politics in the Indian States", *Journal of Indian School of Political Economy*, Vol. XV, Nos 1&2, pp. 5–45.

О. М. Моргунок

Вплив Індійського національного конгресу на інституалізацію партійної системи Індії в 1947–1989 рр.

Після здобуття Індією незалежності в 1947 році Індійський національний конгрес (ІНК) став основною політичною силою країни. Визначальними є також участь конгресу у формуванні партійної системи Індії та вплив на її інституалізацію. ІНК від перших парламентських виборів (ще в часи британського колоніального правління) і навіть у перші десятиліття після здобуття незалежності був фактично окремою партійною системою. Саме тому в індійській політологічній літературі її прийнято називати "системою конгресу". Однак як напередодні проголошення незалежності, так і після, зокрема після перших вільних парламентських виборів, з ІНК почали виокремлюватися політичні партії, що формували першу опозицію. Деякі з цих партій було засновано значно раніше, але в час визвольної боротьби вони погодилися об'єднати свої сили під крилом конгресу. Таке відокремлення різних внутрішніх політичних груп та партій характеризує процес перетворення ІНК з національно-визвольного руху в політичну партію. Окрім того, у цей період реформується внутрішня структура організації, випробовуються різні типи членства, аби заохочувати якомога більше громадян до активної участі.

Ця стаття має на меті охарактеризувати процес фрагментації індійської партійної системи в перші чотири десятиліття після здобуття Індією незалежності (1947–1989 рр.). Дослідження бере до уваги формування ІНК як масового руху та згодом партії, розглядає проблематику членства в організації та пізніше політичній партії, зокрема проблему фіктивного членства, яка залишалася актуальною упродовж усього періоду дослідження. Значний акцент у статті зроблено саме на тих політичних гравцях, що виокремилися з лона материнської партії, хоча досвід формування партій, що не мали безпосереднього зв'язку з ІНК, не залишається поза увагою. Окрім того, у статті висунуто гіпотезу, що саме завдяки відкритості першої партійної системи Індії, сформованої довкола ІНК, у країні вдалося вибудувати демократичну культуру зміни влади і в такий спосіб вплинути на інституалізацію партійної системи країни.

Ключові слова: Індійський національний конгрес (ІНК), Індія, Британська Індія, партійна система, політичні партії

Стаття надійшла до редакції 26.07.2022